

Lærerveiledning Creaza samfunn 5-7

Modul: Kulturer i Norge

Tema: Middelalderen

Tenkt målgruppe: 7. trinn

Varighet: 6 uker

Anbefalte forkunnskaper: Det er en fordel om dere har arbeidet med temaet "Vikingtiden" før dere går løs på "Middelalderen i Norge".

Kobling til fagfornyelsen:

Samfunnsfag etter 7. trinn:

- *Mål for opplæringa er at eleven skal kunne utforske korleis menneske i fortida livnærte seg, og samtale om korleis sentrale endringar i livsgrunnlag og teknologi har påverka og påverkar demografi, levekår og busetjingsmønster.*
- *Mål for opplæringa er at eleven skal kunne reflektere over korleis møte mellom menneske har bidrege til å endre korleis menneske har tenkt og ulike samfunn har vore organisert*

Sentrale begreper: Aristokrati, kilde, reformasjonen, stat og tronfølge.

I Creaza har vi stor tro på og tillit til hver enkelt lærer. Vi presenterer her et forslag til hvordan du kan gripe det aktuelle temaet an sammen med elevene dine. Dette er en ambisiøs plan. Du trenger ikke gjøre alt dette for å innfri kravene fra fagfornyelsen. Gjør et utvalg som du tenker passer. Det er du som kjenner dine elever best! Du kan bruke våre forslag som de er, eller gjøre tilpasninger som du ønsker. Du kan redigere alle temakart, faktatekster og oppgaver for sikre tilpasset opplæring og gjøre fagstoffet enda mer tilgjengelig for din elevgruppe.

Undervisningsopplegg

Uke 1:

Denne uka jobber elevene primært med Norge i tidlig middelalder (1050-1130), selv om den innledende filmen forteller om et sjøslag som fant sted tidlig i høymiddelalderen (1130-1350). Vi plasserer tidlig middelalder i Norge til 1050-1130, selv om det er en annen inndeling i Europa. Mer informasjon om dette finner dere i temakartet.

- **Film: *Sjøslaget som ga Norge en ny konge***

Denne filmen handler om det som trolig er det største sjøslaget i norsk historie, og som fant sted like utenfor norskekysten i 1184. I filmen får dere høre hvordan forløperne til baglerne og birkebeinerne kjempet mot hverandre og hvordan mindretallet vant fordi de var ekstra smarte og taktiske.

La elevene reflektere høyt sammen. Spørsmål til refleksjon kan være:

- *Hvorfor tror du dette sjøslaget er ett av de største i norsk historie?*
- *Kjenner du til andre kjente sjøslag?*
- *Hva måtte til for at Sverre og det som skulle bli birkebeinerne kunne vinne, selv om de var i mindretall?*
- *Hva kan dette ha med middelalderen å gjøre?*
- *Hva vet du om middelalderen i Norge fra før?*

- **Oppgave i Mindomo: *Samskriving***

Åpne et tomt mindomo-kart og inviter til samarbeid med lenke. Hva tenker elevene på når de hører ordet "Middelalderen"? La elevene samskrive i felles Mindomo-kart. Få frem elevenes forkunnskaper og skap nysgjerrig rundt temaet. Andre spørsmål til samtale:

- *Når var middelalderen?*
- *Vet du om noen kjente personer fra middelalderen?*
- *Hva kjennetegner denne perioden i norsk historie?*
- *Hvordan tror du samfunnet var den gang?*
- *Hvorfor skal vi lære om middelalderen?*

- **Temakart: *Middelalderen***

Gå gjennom s. 1-6 sammen med elevene. Sidene handler om inndelingen av middelalderen i perioder i Europa og i Norge. Husk at det finnes ytterligere informasjon i notatene.

Middelalderen i Norge

Lag gjerne en enkel tidslinje sammen med elevene hvor dere får frem inndelingen av periodene av middelalderen i Norge. Ta gjerne med perioder før og ev. også etter

middelalderen. Det kan være lurt å snakke om at det er delte meninger om hvor det er riktig å sette grensene for periodene, og at det gjerne er snakk om mer glidende overganger enn absolutte grenser.

- **Temakart: Middelalderen**

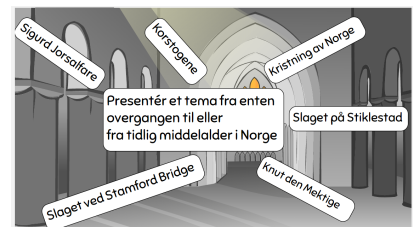
Elevene kan enten alene eller med læringspartner gå gjennom s. 7-20. Sidene handler om Norge i tidlig middelalder. Minn elevene på å lese informasjonen i notatene.

- **Oppgave med valgfritt verktøy: Presentér et tema enten fra overgangen til eller fra tidlig middelalder i Norge**

Elevene kan presentere/gjøre rede for et av følgende temaer (individuelt, med læringspartner eller i gruppe):

- *Korstogene*
- *Kristning av Norge*
- *Slaget ved Stiklestad*
- *Knut den Mektige*
- *Slaget ved Stamford Bridge*
- *Sigurd Jorsalfare*

Lag gjerne kriterier sammen med elevene. Oppgaven er laget i Cartoonist, men den kan like godt løses med Mindomo eller AudioEditor, i tillegg så kan det vurderes å åpne opp for å løse oppgaven gjennom dramatisering (og/eller lage en liten film). Denne oppgaven egner seg best etter s. 20 i temakartet.

- **Oppgave i AudioEditor: 1130**

I denne oppgaven skal elevene undersøke hva som skjedde i årene før, i og etter 1130. Hva kan være grunner til at det er naturlig å sette skillet mellom tidlig- og høymiddelalder i Norge til 1130? Lag en podcast om dette i AudioEditor. Oppgaven anbefales løst med læringspartner eller i en liten gruppe.

Uke 2 og 3:

Disse ukene jobber elevene videre med middelalderen og epoken vi kaller høymiddelalder (1130-1350). Se nærmere på hvordan Norge ble en stat, på konflikten mellom birkebeinerne og baglerne og på kirkens voksende rolle.

- **Temakart: Middelalderen**

Undersøk hva elevene legger i begrepene *en stat*, *et territorium* og *en administrasjon*. Ha en samtale om begrepene. Bruk gjerne Mindomo til å strukturere elevenes innspill. Det finnes også begrepskart til begrepet *stat*, som kan benyttes.

Se på s. 21 inkludert notatet sammen med elevene.

Undersøk hva elevene vet om *kilder* og nærmere bestemt om kilder fra middelalderen. Spørsmål som kan stilles er:

- *Hva kan en kilde være?*
- *Hva kan forskjellige kilder fortelle oss om middelalderen i Norge?*

Gå gjennom s. 22-25 sammen med elevene. Sidene handler om begreper (bl.a. *stat* og *kilde*), og kongemakten i Norge i begynnelsen av høymiddelalderen. Husk at det finnes ytterligere informasjon i notatene.

- **Temakart: Middelalderen**

Gå gjennom s. 26-27 sammen med elevene. Sidene handler om kong Sverre og slaget ved Fimreite. I tillegg finnes forklaring på begrepet aristokrati i et notat. Husk å trekke linjer til filmen dere så i starten av forrige uke. Se den gjerne igjen om du tenker det kan være lurt.

- **Oppgave i Cartoonist: Slaget ved Fimreite**

I denne oppgaven skal elevene lage en tegneserie om *Slaget ved Fimreite*. Lag gjerne kriterier til oppgaven sammen med elevene.

- **Temakart: Middelalderen**

Gå gjennom s. 28-29 sammen med elevene. Sidene handler om Sverre i konflikt med kirken og om birkebeinerne og baglerne.

- **Aktivitet: Spill kanonball**

Spill kanonball; birkebeinere mot baglere. Kongene heter Sverre og Magnus.

Litt tilleggsinformasjon til lærer: Vær oppmerksom på at baglerne organiserte seg i 1196 under ledelse av biskop Nikolas Arnesson og erkebiskop Eirik Ivarsson, altså først 12 år etter at Magnus falt i slaget ved Fimreite, men de var på hans side mens han levde.

- **Temakart: Middelalderen**

Gå gjennom s. 30 sammen med elevene. Siden handler om birkebeinernes flukt med kongssønnen Håkon.

- **Film: Birkebeinerne (2016)**

Se ev. filmen *Birkebeinerne* fra 2016 (varighet ca. 1,5 timer). Aldersgrensen er 12 år, men se helst filmen i forkant så du vet med sikkerhet om den passer for dine elever før du viser den.

Oppsummér hovedpunkter handlingen, som en forberedelse til neste oppgave.

- **Oppgave i Cartoonist: *Flukten med Håkon***

Finn informasjon om Håkon 4. Håkonsson på internett. En god kilde kan være Store norske leksikon. Søk på "Håkon 4 Håkonsson". Elevene lager en tegneserie om da han som spedbarn ble brakt i sikkerhet i Nidaros.

Flukten med Håkon

Løs oppgave

Tildel oppgave

- **Temakart: *Middelalderen***

Den første tronfølgeloven ble vedtatt i Håkon 4. Håkonssons regjeringstid. Undersøk hva elevene tenker at begrepet *tronfølge* handler om? Ha en samtale om begrepet.

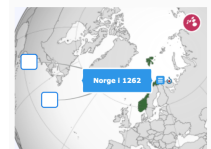
Gå gjennom s. 31-34 sammen med elevene.

Sidene handler om Håkon Håkonsson og hans regjeringstid, begrepet tronfølge og tronfølgeloven.

- **Oppgave i Mindomo: *Norge i 1262***

Oppgavetekst: Da Håkon 4. Håkonsson var konge, regjerte han over et større geografisk område enn noen annen norsk konge. Lag en oversikt i Mindomo.

Norge i 1262

Løs oppgave

Tildel oppgave

Uke 4:

Denne uka jobber elevene videre med maktfordeling, samfunnsstruktur og hvordan byene vokste fram under høymiddelalderen.

- **Temakart: *Middelalderen***

Hva tenker elevene at begrepene *stormakt*, *samvelde*, *imperium* og *monark* betyr? Ha en samtale om begrepene. Bruk gjerne Mindomo til å strukturere/vise innspillene fra elevene.

Gå gjennom s. 35-39 sammen med elevene. Sidene handler om Norge under Håkon, Magnus Lagabøte, Håkon 5. Magnusson og Magnus Eriksson.

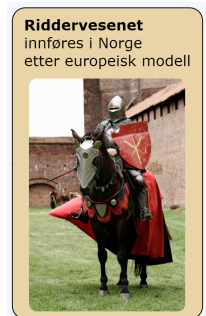
- **Quiz med valgfritt verktøy**

Elevene kan lage quiz til hverandre fra det de har lært om høymiddelalderen så langt. De velger verktøy selv (Cartoonist, Mindomo eller AudioEditor).

- **Temakart: Middelalderen**

Undersøk hva elevene vet om begrepet *aristokrati*. Ha en samtale om begrepet. Bruk gjerne Mindomo for å strukturere/vise elevenes innspill.

Gå deretter gjennom s. 40-43 sammen med elevene. Sidene handler om Hirden, vasaller og riddersesenet.

- **Oppgave i Mindomo: Aristokratiet i Norge i middelalderen**

Denne oppgaven egner seg best etter s. 43 i temakartet, men kan fint tas senere i temaet. Her skal elevene lage et tankekart om aristokratiet i Norge i middelalderen.

Du kan også vurdere om elevene skal gjøre denne oppgaven samtidig som du (lærer) leder samtalen om begrepet aristokrati (punktet over). Da kan du modellere for elevene hvordan de kan begynne på tankekartet. Etterpå kan ev. elevene fylle på tankekartet sitt etter hvert som dere går gjennom s. 40-43 i temakartet.

Alternativt kan elevene velge å bruke et annet verktøy for å vise sine kunnskaper om aristokratiet i Norge i middelalderen, f.eks. gjennom å lage en tegneserie i Cartoonist eller en podcast om temaet i AudioEditor.

Oppgaven egner seg nok best å gjøre individuelt dersom den skal gjøres samtidig mens dere gjennomfører samtalen i gruppe og går gjennom sidene i temakartet felles, men hvis oppgaven skal løses etterpå eller på et annet tidspunkt, så passer oppgaven fint til samarbeid.

- **Temakart: Middelalderen**

Gå gjennom s. 44-45 sammen med elevene. Sidene handler om bøndernes situasjon og litt om byene i høymiddelalderen.

Hanseatene etablerte seg i Bergen fra ca. 1240 og dominerte fram til midten av 1700-tallet. Undersøk hva elevene vet om hansatiden i Bergen.

Spørsmål som kan stilles:

- *Hva tror dere hansatiden i Bergen handlet om eller hvem var hanseatene, og hva kan de ha holdt på med, tror du?*

Etter dere ev. har knyttet hansatiden til handel, så kan man stille følgende spørsmål:

- *Hvilke varer tror du at hanseatene tok med seg fra Norge nedover i Europa, og hva hadde de med seg til Norge?*

Gå gjennom s. 46 sammen med elevene.

Lær gjerne mer om hansatiden i Bergen ved å lese på nettsidene til “Det hanseatiske museum og Schøtstuene”. Det kan være vanskelige ord av og til, så det er lurt at det leses høyt. Ev. kan dere ha en lesestafett. Da får elevene tildelt litt av teksten hver på forhånd, slik at de vet når det er deres tur, og så leser de etter tur høyt for klassen.

Etter å ha lest teksten høyt i gruppa, kan elevene ev. lese den selv og skrive nøkkelord/lage tankekart (ev. bruke Mindomo) til det de leser om hansatiden i Bergen. Deretter kan de gjenfortelle ved hjelp av nøkkelordene eller tankekartet, enten muntlig til læringspartner eller lese inn i AudioEditor (se oppgave under).

- **Oppgave i AudioEditor: *Hansatiden i Bergen***

I denne oppgaven skal elevene først finne fagstoff om Hansatiden i Bergen. For eksempel kan de bruke nettsidene til “Det hanseatiske museum og Schøtstuene” (lenke til nettsidene ligger i oppgaven i læremiddelet). Elevene skriver nøkkelord eller lage et tankekart til det de finner av informasjon. Til slutt gjenforteller de i AudioEditor det de fant ved å bruke nøkkelordene/notatene de tok.

- **Temakart: Middelalderen**

Gå gjennom s. 47 sammen med elevene. Siden handler om kirkens velmaktsdager i middelalderen.

Uke 5 og 6:

Disse ukene jobber elevene med svartedauden og hvordan pesten markerer avrundingen av høymiddelalderen (1130-1350) og overgangen til senmiddelalderen (1350-1537). De ser også på fasen fram mot unionstiden med Danmark og hva som markerer slutten av middelalderen i Norge.

- **Temakart: Middelalderen**

Undersøk hva elevene vet om *svartedauden*. Gå deretter gjennom s. 48 sammen med elevene.

- **Temakart: Middelalderen**

Før du fortsetter med presentasjonen, kan det være lurt å snakke om følgende:

- *Hva kan være grunner til å sette skillet mellom høymiddelalderen og senmiddelalderen i Norge til 1350?*
- *Hvilke konsekvenser tror du svartedauden fikk for Norge og dets innbyggere? Bruk gjerne Mindom til å strukturere elevenes innspill.*
- *Hvilke oppfinnelser tror du kan ha blitt gjort i middelalderen?*

Gå gjennom s. 49-56 sammen med elevene. Slidesene handler om Norge i senmiddelalderen, boktrykkerkunsten, konsekvenser av svartedauden og lensvesenet.

- **Oppgave i Mindomo: *Kilder fra middelalderen***

Oppgavetekst: Hvordan kan vi vite hva som skjedde i middelalderen? Lag en oversikt over hvilke kilder du kjenner til.

- **Oppgave i AudioEditor: *Oppfinnelser i middelalderen***

Oppgavetekst: Undersøk om det kom noen nye oppfinnelser i middelalderen. Presenter en eller flere oppfinnelser i en podkast. Samarbeid gjerne.

- **Temakart: Middelalderen**

Gå gjennom s. 57-62 sammen med elevene. Sidene handler bl.a. om Kalmarunionen og senere om at unionstiden med Danmark innledes.

Undersøk hva elevene vet om *reformasjonen* og *Martin Luther*.

Gå gjennom s. 63-66 sammen med elevene. Slidesene handler bl.a. om kirken i senmiddelalderen, reformasjonen og Martin Luther.

- **Herunder følger forslag til alternative måter å oppsummere temaet på:**

Temakart: Middelalderen

Les oppsummeringen til temaet Middelalderen på s. 67 i temakartet. Vurder om dere leser høyt i gruppe eller om elevene skal lese selv.

Tidslinje

Lag tidslinje sammen med elevene i Mindomo, med det gruppa opplever er det viktigste de har lært om temaet.

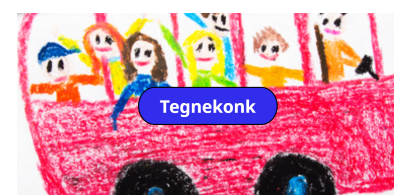
Quiz

Spill alle mot alle, eller del inn gruppa i lag. Hvem får flest riktige?

Aktivitet: Tegnekonk

Del inn gruppa i lag på ca. 4-5 elever pr. lag. Del ut noen ark til å tegne på samt blyant til hvert lag. Lagene velger en hver som skal starte å få løsningsord fra læreren.

Læreren vil ha en liste på 20 ord/begreper/navn som alle er hentet fra temaet middelalderen. Denne listen finner du til slutt i dette veiledningsdokumentet.

Læreren kan ta med de utvalgte representantene for hvert lag ut f.eks. på gangen, og gi dem det første løsningsordet. Oppgaven deres er å tegne på en slik måte at de andre elevene på laget får assosiasjoner til løsningsordet, slik at de etter hvert gjetter rett. Den som tegner får ikke gi andre hint enn det de tegner.

Hvis en elev synes en tegneoppgave blir for vanskelig, så kan hun/han gå tilbake til lærer, som kan gi eleven tips til hva de kan tegne, ev. repetere kort det faglige eleven ikke helt husker, for å gjøre vedkommende i stand til å gjøre jobben.

Når en elev gjetter rett løsningsord, så er det hennes/hans tur å gå ut til lærer for å si hvilket løsningsord hun/han har gjettet rett, og for få neste løsningsord osv. Slik fortsetter det så lenge dere ønsker, ev. til noen klarer alle på listen.

Et par tips... For det første, så kan det være lurt å tipse elevene om at det er lurt å snakke lavt når de gjetter, slik at ikke de andre lagene hører hva de gjetter. For det andre kan det være lurt å be elevene danne en kø på innsiden av døra, dersom flere kommer til lærer omtrent samtidig. Bortsett fra den aller første runden, hvor flere får vite løsningsord samtidig, så bør lærer ta i mot en av gangen i resten av konkurransen.

Til Tegnekonk: Liste med ord/begreper/navn fra middelalderen

1. Svartedauden
2. Tørrfisk
3. Island
4. Kong Sverre
5. Birkebeinerne
6. Korstogene
7. Kilde
8. Nidaros
9. Stat
10. Håkon (4.) Håkonsson
11. Boktrykkerkunsten
12. Ødegårder
13. Slaget ved Fimreite
14. Tiende
15. Baglerne
16. Tronfølge
17. Hanseatene
18. Aristokrati
19. Kalmarunionen
20. Reformasjonen

Tid til overs?

Se nærmere på kjønnsrollemønsteret i middelalderen. Ta utgangspunkt i faktateksten om Kristina.

- **Faktatekst: *Da Kristina valgte den kjekkeste prinsen***

Les, lytt til og se på faktateksten “Da Kristina valgte den kjekkeste prinsen”.

Spørsmål som kan stilles er:

- *Hvorfor tror du ekteskap var annerledes før enn nå?*
- *Hvordan tror du det må ha vært for Kristina å reise fra familien sin og flytte til et helt fremmed land?*
- *Hvilke kvaliteter og egenskaper er viktig å se etter når man skal velge en person å dele livet med?*
- *Hva ville du ha basert valget ditt på, hvis du var Kristina? Hvis du eksempelvis hadde valget mellom en kjekk prins og en gøyale prins? (dette siste spørsmålet står også på siste side i teksten).*

